

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв

Кафедра мов та методики їх викладання

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня: «Магістр»

на тему

**«РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В
МОНОЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА
УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ НУШ»**

Виконала:

студентка II курсу, групи

Спеціальності 013 «Початкова освіта»

Кравченко Юлія Василівна

Науковий керівник:

к.пед.н., доцент Конотоп Олена Сергіївна

Чернігів – 2023

Роботу подано до розгляду «___» _____ 2023 року.

Студентка

(підпис)

Кравченко Ю. В.

(прізвище та ініціали)

Науковий керівник

(підпис)

Конотоп О. С.

(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засіданні кафедри дошкільної та початкової освіти

протокол № _____ від «___» _____ 2023 р.

Студентка допускається до захисту роботи в екзаменаційній комісії.

Зав. кафедри

(підпис)

Ірина Турчина

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
Розділ 1.ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В МОНОЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	10
1.1 Сутність поняття «комунікативна компетентність» в психолого-педагогічній літературі.....	10
1.2 Особливості та види монологічного мовлення.....	17
Висновки до першого розділу.....	26
Розділ 2. МЕТОДИКА РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В МОНОЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ НУШ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	27
2.1. Педагогічні умови формування комунікативної компетентності в монологічному мовленні.....	28
2.2. Методика формування комунікативної компетентності в монологічному мовленні молодших школярів на уроках української мови.....	30
Висновки до другого розділу.....	37
Розділ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В МОНОЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ НУШ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	38
3.1. Стан розвитку комунікативної компетентності в монологічному мовленні у практиці НУШ.....	38
3.2. Організація і результати експериментального дослідження розвитку учнів на уроках комунікативної компетентності в монологічному	

мовленні української мови в початковій школі.....	47
---	----

3.3. Методичні рекомендації щодо розвитку комунікативної компетентності в монологічному мовленні на уроках української мови.....	53
--	----

Висновки до третього розділу.....	57
-----------------------------------	----

ВИСНОВКИ.....	58
---------------	----

АНОТАЦІЇ.....	59
---------------	----

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	61
---------------------------------	----

ДОДАТКИ.....	68
--------------	----

ВСТУП

Актуальність теми. Ще донедавна основне завдання початкової школи полягало лише в тому, аби молодший школяр мав опанувати лише основні навички читання, письма, рахунку. На сьогодні ж початкова школа стає для дитини місцем апробації освітніх сил.

Першочерговим завданням шкільної мовної освіти в Україні є подальший розвиток мовної та мовленнєвої культури суспільства, опанування здобувачами освіти знаннями стилістичних багатств рідної мови, виховання шанобливого ставлення до української мови та її народу. Тому фокус вивчення української мови перемістився від суто навчання граматики та лексики до засвоєння навичок для ефективного спілкування. Згідно з лінгвістичною термінологією, мовне завдання має мати на меті не лише «лінгвістичну компетенцію», а й «комунікативну компетенцію» загалом.

А тому не випадково у Державному стандарті початкової освіти серед ключових компетентностей, якими повинен оволодіти молодший школяр, підкреслено: «вільне володіння державною мовою, що передбачає уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях...» [28]. Комунікативно компетентною особистістю не народжується, вона нею стає в процесі навчання не тільки у школі, але й удосконалюється впродовж життя. Учителеві початкових класів належить величезна роль у формуванні такої особистості, адже саме він закладає майбутній фундамент розвитку мовленнєвих компетенцій. Тому саме формування комунікативної компетентності молодших школярів у сучасній лінгводидактиці розглядається як важлива суспільно-педагогічна проблема.

Навчити здобувачів освіти правильно, логічно, влучно та гарно висловлювати свою думку – складне завдання, яке потребує часу та комплексного підходу.

Вивчення питання формування комунікативної компетентності досліджувалися вітчизняними та зарубіжними вченими і знайшли відображення у низці наукових праць. Джеймс Пол Лені американський психолог і лінгвіст, який розробив теорію комунікативної компетенції. Майкл Хелмс, британський лінгвіст, є одним з провідних дослідників в галузі комунікативної компетенції. Він розробив модель комунікативної компетенції, в якій вказується на важливість знання мовних норм, стратегій комунікації та сприйняття контексту. Дел Хайлс, американський психолінгвіст, зосереджувався на дослідженні комунікативного потенціалу мови. Українські дослідники також вивчають комунікативну компетентність і розвиток мовлення. Деякі з них враховують специфіку української мови та контексту освіти в Україні. Ірина Марцинків проводить дослідження з комунікативної компетентності українських школярів та способів її розвитку на уроках української мови. Ірина Приходько досліджує вивчення комунікативної компетентності українських молодших школярів та розвитку мовлення в контексті початкової освіти. Наталія Давиденко займається дослідженнями з мовленнєвого розвитку учнів різного віку та розробкою методик його покращення.

Ці дослідники і їхні роботи мають значний вплив на розуміння комунікативної компетенції і його розвиток. Вони надали вагомі теоретичні основи та розробили моделі, які використовуються як база для подальшого дослідження в галузі комунікативної компетенції. Багато було зроблено, але це питання досі залишається недостатньо дослідженим, особливо враховуючи умови НУШ

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування розвитку комунікативної компетентності в монологічному мовленні учнів початкової школи та її експериментальна перевірка.

Завдання дослідження:

- здійснити аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми розвитку комунікативної компетентності в монологічному мовленні;
- дослідити сучасний стан комунікативної компетентності в монологічному говорінні у практиці НУШ;
- експериментально перевірити ефективність форм, методів та засобів розвитку комунікативної компетентності в монологічному мовленні на уроках української мови в умовах НУШ.

Об’єкт дослідження – освітній процес у початковій школі.

Предмет дослідження – система вправ з розвитку комунікативної компетентності в монологічному мовленні на уроках української мови в умовах НУШ.

Для досягнення мети та реалізації поставлених завдань використовувались такі **методи дослідження**:

- *теоретичні*: теоретичний аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури з досліджуваної проблеми; аналіз нормативних документів у галузі початкової освіти;
- *емпіричні*: спостереження, аналіз шкільної документації; педагогічний експеримент для визначення ефективності методів розвитку комунікативної компетентності монологічного мовлення в НУШ.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що в подальшому дослідженні особливостей комунікативної компетентності молодших школярів в умовах НУШ.

Практичне значення роботи полягає у розробці методичних рекомендацій для вчителів початкової школи щодо розвитку комунікативної компетентності в монологічному говорінні на уроках української мови.

Апробація результатів дослідження здійснювалась під час участі у міжнародній конференції «WAR– challenges in modern science», 16-17 листопада 2023 р., Оттава, Канада.

Публікації. За темою дослідження були опубліковані тези доповіді:

Кравченко Ю.В. «Особливості розвитку монологічного говоріння учнів початкової школи». *WAR– challenges in modern science*. 16-17 листопада 2023 р., Оттава, Канада ст.55-57

Експериментальна база. Сядринський ліцей Корюківської міської ради. До експерименту були залучені 24 учнів.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, анотації, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 73 сторінки, обсяг основного тексту – 60 сторінок. Кількість використаних джерел – 64.

Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В МОНОЛОГІНУМУ МОВЛЕННІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

1.1 Сутність поняття «комунікативна компетентність» в психолого-педагогічній літературі

Складність, яку приписують мові, вичерпно продемонстрував у своїх роботах польський дослідник Я. Порайські-Помста, де науковець чітко підкреслив важливість мови в житті людини та виділив наступні функції:

- *комунікативна* – дана функція підкреслює, що мова використовується людьми для спілкування між собою;
- *інформативна* – пов'язана з наданням співрозмовнику певної інформації про події та ін.;
- *переконлива* – здійснюються, коли є мета викликати в співрозмовника конкретні дії та поведінку, оцінити, переконати виконати дію;
- *експресивна* – полягає у розкритті переживань, емоцій та вияв волі, переконання та судження;
- *текстова* – дана функція підкреслює, що для побудови висловлювання використовується різні стилі текстів (наприклад, художній, розмовний, діловий);
- *когнітивна* – використовує мову для опису позамовної реальності, мовного представлення картини світу;
- *культурна* – підкреслює, що через мову відбувається засвоєння людиною культури свого народу, духовних цінностей [55].

Як зазначає у своїй роботі О.Б. Мамчич: «мова та мовлення обслуговують сферу комунікації. Ще не так давно мова та мовлення розглядалися дослідниками ізольовано від комунікації. Але саме відтоді в лінгвістиці, а потім і в психолінгвістиці почав складатися так званий «комунікативний підхід»» [38, с.99].

Термін «комунікативна компетенція» вперше використав американський лінгвіст Делл Хаймс у 1966 році у своїй лекції на конференції на тему «Розвиток мови неблагополучних дітей», потім виступ був опублікований як стаття під назвою «Про комунікативну компетенцію» у 1972 році та перевидано у 2001 році.

Теоретична модель комунікативної компетенції Хаймса виявилася дуже привабливою завдяки широкому розумінню процесу спілкування та його акцентуванню на складність. Автор зазначав, що будь-який аналіз мовних явищ не повинен бути відірваним від соціальних і культурних умов, тому поняття «комунікативна компетенція» розглядав як повне знання використання мови, як у створенні, так і в рецепції мовних одиниць, використання формальних засобів, явищ і механізмів мови відповідно до соціальної ролі та ситуації. Концепція Хаймса була відповіддю на потребу в більш комплексному підході до процесу використання мови людьми, ніж це пропонувала традиційна лінгвістика.

Теорія, яку він запропонував включала дві перспективи: ширшу – включаючи всі засоби спілкування (наприклад, жести, міміку, проксеміку, музичні коди, письмо) і вужчу – що стосується лише мовних явищ.

На думку автора, комунікативна компетенція включає не лише мовний код, соціальний і культурний код, а також когнітивні, вольові та емоційні чинники та інші коди, що беруть участь у процесі спілкування. Тому учасники певної мовної спільноти повинні знати не тільки конкретні стилі мовлення, але й правила їх використання. [51, с.3]

На початку 1980-х років канадські дослідники В. Каналі і М. Суейн запропонували власну модель «комунікативної компетентності», посилаючись на пропозицію Хаймса. Автори даної концепції виділили:

1. *Лінгвістична компетентність* – це знання мовного коду, тобто його граматики та лексики, а також конвенцій його письмового представлення (письма та орфографії). Граматичний компонент включає знання про звуки та їхню вимову (тобто фонетику), правила, які регулюють звукові взаємодії та шаблони (тобто фонологію), утворення слів за допомогою, наприклад, флексії та похідного походження (тобто морфологію), правила, які регулюють поєднання слів і фраз для структурування речень (тобто синтаксис), а також спосіб передачі значення через мову (тобто семантика).

2. *Соціолінгвістична компетентність* – це знання соціокультурних правил вживання, тобто знання того, як правильно використовувати мову та реагувати на неї. Доречність залежить від обстановки спілкування, теми та стосунків між людьми, які спілкуються. Крім того, відповідність залежить від знання того, які табу іншої культури, які показники ввічливості використовуються в кожному випадку, який політично коректний термін буде для чогось, як конкретне ставлення (авторитет, дружелюбність, ввічливість, іронія тощо) виражається тощо.

3. *Дискурсивна компетентність* – це знання про те, як створювати та розуміти усні чи письмові тексти відповідно в режимах говоріння/письма та аудіювання/читання. Це знання того, як поєднувати мовні структури в зв'язний усний або письмовий текст різних типів. Таким чином, дискурсивна компетенція має справу з організацією слів, фраз і речень для створення розмов, промов, поезії, електронних повідомлень, газетних статей тощо.

4. *Стратегічна компетентність* — це здатність розпізнавати та виправляти комунікаційні збої до, під час або після їх виникнення. Наприклад, мовець може не знати певного слова, тому планує або перефразувати, або запитати, яке це слово в цільовій мові. Під час розмови фоновий шум або інші фактори можуть перешкоджати спілкуванню; тому оратор повинен знати, як утримувати канал спілкування відкритим. Якщо спілкування було невдалим через зовнішні фактори (наприклад, переривання) або через те, що повідомлення було неправильно зрозуміле, доповідач повинен знати, як відновити спілкування. Такими стратегіями можуть бути прохання про повторення, роз'яснення, уповільнення мови або використання жестів, по черзі в розмові тощо [51, с 13].

Каналі та Суейн застосували концептуальну стратегію у своїй теорії, використовуючи концепцію К. Хаймса як відправну точку для своїх власних міркувань. Представлена модель стала джерелом натхнення для створення подальших, більш широких концепцій дослідження комунікативної

компетентності. Критики даної теорії звинувачують цю концепцію в нечітких визначеннях і відсутності прагматичного аспекту [52].

Однією з цікавих пропозицій є концепція комунікативної мовної здатності лінгвіста Лайла Ф. Бахмана, яка також посилається на теорію Хаймса. Автор розділив комунікативну мовну здатність на: організаційну компетентність та прагматичну компетентність.

Склад організаційної компетенції, включаючи ті можливості, які відповідають для контролю формальної структури мови при створенні або розпізнаванні граматично правильних речень, включають: граматичну компетентність, тобто словниковий запас, морфологія, синтаксис, фонетика та правопис, а також текстова компетентність – риторична організація тексту та текстова зв'язність. В свою чергу прагматична компетентність включає: іллокутивну компетентність, включаючи мовні функції та соціолінгвістичну компетенцію (це відноситься до мовних реєстрів, різноманітних мовних і культурних моделей). Бахман розглядав теорію К. Хаймса як імпульс для власного дослідження, використовуючи концептуальну стратегію в адаптації концепції [59,с 16.]

Теорію комунікативної компетентності розвинув польський лінгвіст Станіслав Грабіас, який створив модель взаємодії. У ній він розрізняв три типи комунікаційних умов висловлювань, пов'язаних з тим, хто з ким говорить, у якій ситуації та з якою метою:

- 1) соціальні умови висловлювань;
- 2) ситуативні умови вираження;
- 3) прагматичні умови вираження[53].

Соціальні детермінанти мовлення пов'язані з виконанням соціальних ролей. Ці ролі утворюють ієрархічну систему, і кожна з них має певну кількість мовних ресурсів.

Сутність мовних ролей визначається:

1) рангами співрозмовників, що ставлять їх у положення рівності або підпорядкування і зверхності;

2) вид контакту: офіційний чи неофіційний (дружній), індивідуальний чи груповий, постійний чи епізодичний [10, с.102].

Соціальні обставини мовної взаємодії виражаються у вживанні специфічних жанрів, таких як: пропозиція, порада, згадка, протест, застереження – для еквівалентних рангів; заборона, наказ, прохання – для нерівних чинів.

Реалізація мовних ситуативних правил визначається системами компонентів різної складності:

1) найбільш пов'язаних із ситуацією (співрозмовники, місце і час розмови);

2) відносно споріднені, оскільки допускають різноманітність вибору (каналу інформації та жанру);

3) випадковий (тема розмови).

Прагматичні умови висловлювання, пов'язані з тим, що намір або бажання мовця є основою будь-якої мовної поведінки. Реалізацію наміру іноді описують у чотирьох прагматичних функціях:

1) інформаційної;

2) модальної;

3) емоційної;

4) дійової.

Інформативна функція стосується наміру передати або отримати інформацію. Модальна функція пов'язана зі ставленням мовця до того, як тривають процеси, що відбуваються. Модальність іноді вимірюється в таких термінах: визначеності, припущення, сумніву та виключення. Емоційна функція пов'язана з вираженням ставлення до навколишньої дійсності, вона визначає особливості співрозмовника, а використання емоційних засобів підпорядковується соціально-ситуативним умовам. Функція дії пов'язана з мовною поведінкою.

Користувач мови, аби вибрати відповідні мовні структури відповідно до наміру свого мовлення, ситуації та особистості реципієнта, залучає власні когнітивні, емоційні та соціальні здібності. Від рівня інтеграції цих факторів залежить ефективність спілкування. Тому ефективність спілкування визначається не лише лінгвістичною компетенцією, а й комунікативною.

В характеристиці комунікативної компетентності можна виділити три основні діапазони здібностей: мовно-когнітивні, функціонально-лінгвістичні та соціокультурно-інтерактивні. До них застосовуються спеціальні компетенції, які включають такі здібності:

1. Лінгвістичні та когнітивні здібності:

- лінгвістична компетенція, виражена у використанні граматичних правил;
- образні здібності, виражені в словесному уявленні та розгляд неситуативних тем;

2. Функціональні та мовні навички:

- регулятивні здібності, що проявляються у використанні мови для впливу на інших;
- інформаційні навички, що проявляються в передачі інформації;
- евристичні здібності, що проявляються в постановці запитань;
- експресивні здібності, що виявляються в мовному вираженні емоції;

3. Соціокультурні навички та навички взаємодії:

- соціолінгвістична, що виражається в адаптації форми висловлювання до типу слухача і використанні фраз, характерних для даної ситуації;
- інтерактивний, що виражається у застосуванні правил взаємодії з метою початку, підтримки та завершення розмови та адаптації до почуттів співрозмовника[14].

Комунікативне навчання мови передбачає розвиток володіння мовою через взаємодію, вбудовану в значущі контексти. Такий підхід до викладання надає автентичні можливості для навчання, які виходять за рамки повторення та запам'ятовування граматичних моделей окремо. Центральним поняттям

комунікативного підходу до викладання мови є комунікативна компетентність: здатність учня розуміти та належним чином використовувати мову для спілкування в автентичному (а не змодельованому) соціальному та шкільному середовищі.

Іншими словами, користувач мови повинен використовувати мову не тільки правильно (на основі лінгвістичної компетенції), але й доречно (на основі комунікативної компетенції).

Звичайно, такий підхід не применшує важливості вивчення граматичних правил мови. Комунікативна компетентність означає наявність «компетентності спілкуватися». Ця компетентність може бути усною, письмовою або навіть невербальною. Це всеосяжний термін, який стосується володіння мовою, а також уміння використовувати мову в реальних життєвих ситуаціях для задоволення комунікативних потреб. Щоб набути цих мов навички, потрібно не тільки вивчати граматичні правила, але й практикувати ці навички, доки він не звикне до всіх них. Щоразу, коли він/вона набуває мовних навичок і вміє використовувати їх ефективно та належним чином відповідно до контексту, в якому він/вона залучений, можна сказати, що він/вона досягає необхідного рівня комунікативної компетенції.

Комунікативна компетенція має велике значення в початковій школі, оскільки вона є основою для успішного взаємодії та розвитку учнів. Основні аспекти комунікативної компетенції, які варто розглянути, включають:

1. Мовна компетенція: Розвиток мовних навичок є важливим етапом в початковій школі. Учні повинні вміти висловлювати свої думки, розуміти інформацію, слухати та розуміти інших. Вчителі повинні створювати сприятливу атмосферу для комунікації, постійно працювати над розвитком словникового запасу та вдосконаленням граматичних навичок учнів.

2. Навички активного слухання: Учні повинні бути вмілими слухачами, добре розуміти подану інформацію, здатними давати відповіді та ставити запитання. Вчителі можуть використовувати різні методи і засоби, такі як ігри, діалоги та тексти, щоб розвивати навички активного слухання учнів.

3. Соціокультурна компетенція: Початкова школа - це час, коли учні починають опановувати соціальні норми, цінності і традиції свого суспільства. Комунікація в початковій школі сприяє розвитку соціокультурної компетенції учнів, допомагає їм засвоїти правила взаємодії, розуміти поділ обов'язків і відповідальності.

4. Навички невербальної комунікації: Навички невербальної комунікації, такі як жести, міміка, позиція тіла, дуже важливі для успішної взаємодії та сприйняття інформації. Учителі можуть використовувати різні методи навчання, які сприяють розвитку цих навичок, наприклад, рольові ігри, драматичні вправи та спортивні заняття[23, с.52].

Всі ці аспекти комунікативної компетенції допоможуть учням ефективно взаємодіяти з оточуючими людьми, розвивати свої навички та досягати успіху в навчанні та житті.

Розвиток мовлення дітей вимагає постійного спілкування та практики. Використовуючи ці дидактичні поради і пропонуючи різноманітні завдання та ігри, ви дасте дітям можливість вдосконалювати та розвивати свої мовленнєві навички.

1.2 Особливості та види монологічного говоріння

Однією з найактуальніших проблем сучасної методики навчання мови є проблема навчання монологічного мовлення. Щоб зв'язно розповісти про щось, потрібно чітко уявляти собі об'єкт розповіді, уміти аналізувати, виділяти основні властивості та якості, встановлювати причинно-наслідкові, часові та інші зв'язки між предметами і явищами.

Розвиток зв'язного монологічного мовлення є центральним завданням мовленнєвого виховання дітей. Це пов'язано насамперед з його суспільним значенням і роллю у формуванні особистості. Саме в зв'язному мовленні реалізується основна, комунікативна, функція мови і мовлення. Тільки володіючи добре розвиненим зв'язним мовленням, дитина може давати розгорнуті відповіді на складні питання шкільної програми, послідовно і повно, обґрунтовано і логічно висловлювати власні судження, відтворювати

зміст текстів підручників, творів художньої літератури та усної народної творчості. Тому в молодшому шкільному віці дуже важливо розвивати зв'язне мовлення.

За визначенням багатьох науковців монолог – це форма словесного зв'язного висловлювання, висловлювання думок однієї людини. Монолог складається з ряду логічно послідовно пов'язаних між собою речень, інтонаційно оформлені й об'єднані єдиним змістом чи предметом вираження [26, с.146]. Монолог спонукає мислити, вчить мислити логічно і відповідно структурувати своє викладайте так, щоб донести свої думки до слухача. Характеризуючи психологічні особливості монологічного мовлення, слід зазначити, монолог — відносно розгорнутий вид мовленнєвої діяльності, у якому невербальна інформація отримана з ситуації розмови використовується відносно мало. Це довільний тип промови, для якої оратор повинен володіти певною темою і вміти на її основі будувати своє твердження. Крім того, це організований тип мовлення, який передбачає наявність можливості програмування не тільки окремого висловлювання чи речення, а й всього повідомлення в цілому, використовувати вибірково мовні засоби, відповідно до комунікативного наміру, а також деякі немовні комунікативні засоби вираження думки (насамперед інтонація). Таким чином, монологічне мовлення завжди відзначене комунікативними цілями і завданням мовця. Крім того, до психологічної характеристики монологічного мовлення відноситься звернення до слухача, емоційне забарвлення, які знаходять зовнішнє вираження в мовних і структурно-композиційних особливостях. Різні науковці виділяють ряд таких ознак монологу:

- тривалість;
- зв'язність і логічність висловлювання;
- певний рівень змістовного завершення;
- комунікативна спрямованість мовлення;
- синтаксична складність.
- безперервний характер.

- незалежність від співрозмовників[17].

Монологічне мовлення — форма усного зв'язного спілкування, що включає безперервне висловлювання особи, звернене до одного або кількох слухачів, співрозмовників (іноді до самої себе).

Компетенція монологічного мовлення – це навичка застосовувати усне зв'язне мовлення в монологічній формі в ситуаціях, актуальних для певного комунікативного завдання.

Як зазначав Шатилов С. у своїх дослідженнях, навичка монологічного говоріння – це вміння логічно та послідовно (зв'язним), закінчено, лінгвістично правильно та творчо використовувати мовні засоби для вираження думок під час мовлення [4].

Серед таких умінь можна виділити загальні навички монологічного говоріння:

- 1) об'єднувати зразки мовлення згідно до комунікативного завдання та за логічною схемою;
- 2) передавати зміст повідомлення:
 - близько до тексту
 - своїми словами
 - зі скороченням
 - розширенням
- 3) зв'язно висловлювати свою думку при зміні реквізиту:
 - подано зміст і частково мовну форму
 - задана мовна форма
 - подано лише зміст
- 4) зв'язно висловлюватися на основі поєднання кількох джерел інформації:
 - без використання зразка
 - за прикладом учителя
- 5) висловлювати власну думку та власне ставлення до обраної теми;
- 6) описувати зображення;

- 7) переказувати прослуханий або прочитаний текст різними способами;
- 8) створювати повідомлення чи розповідь на задану тему.

Якісними показниками сформованості загального вміння використовувати монологічне говоріння також є специфічні вміння:

- 1) можливість поєднати кілька мовленнєвих зразків за певною логічною схемою;
- 2) уміння в достатній мірі повно висловлювати свою думку відповідно до певної комунікативної ситуації
- 3) уміння правильно формулювати своє мовлення, використовуючи різні мовні засоби
- 4) уміння оптимально використовувати мовний матеріал відповідно обраної теми, збагачуючи мовлення з урахуванням рівня освіти, року навчання тощо
- 5) уміння оптимально використовувати раніше вивчений матеріал даного предмета, свідомо здійснюючи перенесення набутих знань, умінь і навичок у нову ситуацію
- 6) уміння використовувати матеріал із суміжних предметів для розкриття обраної теми, розширювати і поглиблювати його, поєднувати і диференціювати матеріал за формою і змістом.

На сформованість комунікативної компетентності в монологічному говорінні також впливає рівень розвитку інтелектуальних умінь учнів, наприклад, уміння планувати і програмувати, мовленнєві висловлювання, уміння спостерігати причинно-наслідкові зв'язки та виконувати інші логічні дії. Під час монологічного говоріння мовець має виконувати складні завдання, адже він повинен:

- 1) пам'ятати все, що сказав співрозмовнику раніше;
- 2) представляти в цілому загальну картину свого висловлювання;
- 3) утримувати в пам'яті ключові слова і фрази, що прогножуються змістом майбутніх висловлювань;
- 4) формувати сенс фрази, яку слід виразити в даний момент;

- 5) будувати речення вже із запрограмованих компонентів;
- 6) слухати власне мовлення, контролювати його нормативність, за потреби виправляти частини фрази, що вже прозвучали [38].

Враховуючи подані вище складнощі, вчителю варто звернути увагу на розвиток компенсаторних навичок монологічного говоріння учнів початкової школи, а саме уміння виходити із складної ситуації в умовах дефіциту мовних засобів при передачі конкретної інформації. До таких навичок науковці відносять:

- 1) здатність повернутися до сказаного раніше
- 2) уміння передавати значення слова, яке учень не може запам'ятати, замінюючи його узагальнюючим словом, займенником, більш загальним значення, синонім тощо
- 3) уміння описувати ознаки за допомогою фізичних властивостей (колір, розмір тощо) та специфічних ознак
- 4) уміння спрощувати речення, спираючись на знайомі слова чи фразеологізми, і таким чином приблизно передавати власну думку
- 5) вміння використовувати перефразування
- 6) здатність «створювати» нові слова на основі відомих
- 7) уміння використовувати адекватні невербальні засоби спілкування (жести, міміка, звуконаслідування).

Зазначені вище особливості учнів вказують на такі недоліки розвитку комунікативної компетентності у монологічному говорінні:

- природний гетерохронізм розвитку усної та письмової форм спілкування, тобто випереджає усне висловлювання та розуміння на слух;
- недостатня сформованість усіх механізмів мовлення, зокрема повного розуміння;
- недостатній рівень розвитку способів формування думки [43].

Розрізняють такі види мовлення:

1) ініціативне (активне мовлення) – такий вид мовлення бере свій початок із внутрішніх мотивів і намірів людини, тобто промова, створена ним самостійно за власною ініціативою;

2) реактивне (говорити у відповідь) – розгорнута відповідь на промову або запитання співрозмовника;

3) репродуктивне (орієнтовне говоріння) – складається з переказу опрацьованого тексту. [17].

Існують наступні механізми мовлення.

1. Причина (або мотив). Спочатку у людини виникає потреба щось сказати, мета висловлювання .

2. Програмування (моделювання). Основою і моделлю висловлювання має бути спочатку уявлення монологічного говоріння .

3. Будівництво. Мовлене речення формується в думці, для цього необхідна граматикиа добирається відповідні до теми та мети висловлювання форма, звуки, слова, тон.

4. Говоріння. Думки виражаються мовою.

5. Контроль. Вміння знаходити та виправляти помилки[22].

Монологічне мовлення виконує такі комунікативні функції:

- інформаційна, суть якої полягає в повідомленні нової інформації у формі знань про предмети і явища навколишньої дійсності, опис подій, дій, умови;
- емоційно-оцінна передбачає оцінку подій, предметів, явищ, дій переконуюча – переконувати когось у правильності певних думок, переконань, вчинків, спонукати до дії або перешкоджати дії.
- експресивна (емоційно-експресивна) — для передачі настрою, емоцій, переживань;
- розважальний — виступ особи на сцені чи для розваги слухачів і т.п.[33].

Виходячи з основних комунікативних функцій монологічного мовлення, прийнято говорити про його функціональні типи. Монологи за

структурою і змістом стоять перед особою, яка їх складає вони відрізняються один від одного за комунікативним завданням і метою.

У монологічному мовленні можна виділити кілька типів, які відрізняються своєю структурою та метою:

1. Експозиційний монолог: Цей тип монологу використовується для передачі об'єктивної інформації про певну тему. Експозиційний монолог передбачає систематичне та послідовне викладення фактів, описів, пояснень та висновків.

2. Описовий монолог: При описовому монолозі людина намагається презентувати детальний опис предмету, розповісти про його властивості, характеристики та подробиці. Описовий монолог може використовуватися для створення образів, розповіді про подорожі або події, а також для опису природних явищ.

3. Наративний монолог: Цей тип монологу використовується для розповіді про події, історії або досвід. Наративний монолог передбачає послідовне викладення подій, включаючи описи, діалоги та деталі, що стосуються сюжету.

4. Аргументативний монолог: Аргументативний монолог використовується для висловлення своїх думок, переконування аудиторії та вираження своїх позицій по певній проблемі або питанню. Він має логічну структуру, включаючи вступ, основні аргументи та заключення.

5. Виразний монолог: Виразний монолог використовується для вираження емоцій, почуттів та особистих думок. Він дозволяє дітям висловлювати свої думки, роздуми та переживання без обмежень.

Враховуючи ці типи, ви можете стимулювати розвиток монологічного мовлення, надаючи дітям можливості вправлятися в кожному з них. Це допоможе збагатити їхні комунікативні навички та розвинути вміння виражати свої думки та почуття через монологічне мовлення.

Хоча типи мовлення змішуються в природному спілкуванні, зміст кожного з певними особливостями щодо орієнтації та композиційно-будови

відрізняється. Кожен тип монологічного мовлення має навчальний етап, ситуацію спілкування, визначається потребою учнів у спілкуванні.

- **монолог-опис** — спосіб висловлення думок, навіювання характеристики якогось предмет, явище в статичному стані, що здійснюється шляхом перерахування їх якостей, ознак, особливості, опис предмета мовлення шляхом підрахунку його ознак.

Структура описового монологу представлена такими блоками:

1. зачин
2. основна частина
3. розв'язка (кінцівка).

Такі послідовність частин у монологі відносно вільна. У таких монологіях описується природа, портрет людини, будівля, будинок, місто і тому подібне. Зображення може бути конкретним або загальним. Для опису використовуються прикметники та іменники.

- **монологічне повідомлення (розповідь, розповідь)** – відомості про розвиваючі дії та умови, послідовність подій, місце й обставини, участь дійові особи змінюються, логічно переходять від однієї дії та ситуації до іншої.

Структура монологу-розповіді представлена такою послідовністю:

1. зачин
2. основна частина
3. висновок (висновок).

Такий монолог насичений динамікою та дією.

- **монолог-міркування** — вид мовлення, який характеризується особливою логічністю відносини між складовими його судженнями, які утворюють загальний висновок.

Монолог - міркування є єдністю таких частин:

1. теза
2. доказ
3. висновок

Основне завдання визначити причинно-наслідковий зв'язок між ознаками подій зв'язність, дотримання чіткої логіки думки, оригінальність структури.

Всі ці типи вимагають володіння складним монологічним навиком зв'язного викладу думок, фактів і подій, виявлених зокрема. Тому одним із найважливіших завдань роботи з дітьми молодшого шкільного віку є формування у них зв'язного монологічного мовлення.

Висновки до першого розділу

В першому теоретичному розділі нами було проаналізовано психолого-педагогічну літературу з питань комунікативної компетентності та монологічного мовлення. Можемо зробити висновок, що комунікативна компетентність - це важлива навичка в спілкуванні, яка включає в себе здатність ефективно виражати свої думки і ідеї, а також розуміти і відповідно реагувати на співрозмовника. Вона включає в себе навички вербального та невербального спілкування, здатність слухати та сприймати інформацію, а також адаптувати свій стиль спілкування до конкретної ситуації та аудиторії.

Розвиток комунікативної компетентності молодших школярів має кілька важливих переваг:

1. Сприяє соціальній адаптації: вміння ефективно спілкуватися допомагає дітям легше відчувати себе в команді, розуміти інших та відповідати на їхні потреби.
2. Розвиває мовні навички: комунікація сприяє розвитку мовлення, лексичного запасу та граматичних навичок.
3. Підготовка до навчання: мовленнєва компетентність є важливою передумовою для успішного навчання в школі.
4. Розвиває когнітивні навички: спілкування вимагає мислення, аналізу, логіки та творчості.
5. Забезпечує самовираження: діти можуть виражати свої думки, почуття та ідеї через мовлення, що сприяє розвитку їхньої самосвідомості.
6. Покращує міжособистісні відносини: ефективна комунікація сприяє взаєморозумінню та покращує відносини з однолітками та дорослими.

Отже, дуже важливо розвивати цю компетентність, вдосконалюючи навички спілкування та збільшуючи свідомість про важливість якісної комунікативного взаємодії.

Розділ 2. МЕТОДИКА РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В МОНОЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

2.1. Педагогічні умови формування комунікативної компетентності

Мовлення – це набута риса, яка розвивається під час взаємодії з іншими, беручи до уваги стадії розвитку, які зазвичай відбуваються природним шляхом через вроджену здібність. Завдання дорослих – розвивати ці здібності дітей на різних етапах розвитку. Це набута властивість, яка розвивається з поділом на періоди (період мелодії – сигнал звернення; період слова – однокласний сигнал; період речення – двокласний сигнал; період характерного/специфічного дитячого мовлення). Розвиток монологічного мовлення дитини залежить від біологічних (анатомо-фізіологічних) і психологічних (інтелектуально-психічних, емоційно-почуттєвих, мотиваційно-вольових) задатків, а також соціальних і культурних умов (контакти з мовними родичами, близькими, стосунки з мовним середовищем, середовище).

Виділяють чотири етапи формування комунікативних умінь в учнів початкової школи:

- 1) мотиваційний – передбачає пояснення учням значення комунікативних навичок для досягнення мети спілкування;
- 2) ознайомлювальний – ознайомлення школярів зі змістом комунікативного уміння;
- 3) оволодіння умінням – створення в процесі навчання ситуації суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників навчального процесу з метою опанування комунікативним умінням;
- 4) удосконалення уміння – самостійне використання молодшими школярами комунікативних умінь у своєму мовленні, виконання творчої роботи[36].

Розвиток мовлення дитини залежить від лінгвістичної компетенції (уміння користуватися мовою – лексична система мови, граматичний лад

мови) і комунікативної компетенції (уміння мовної поведінки – використання мовного етикету) і когнітивної компетенції.

До навичок монологічного говоріння можемо віднести:

- 1) вміння давати повну відповідь на запитання;
- 2) описувати малюнок;
- 3) говорити за планом, а потім без нього;
- 5) виступати за текстами;
- 6) створювати виступ за новою темою.

Науковці відзначають, що багато дітей молодшого шкільного віку мають проблеми в розвитку мовлення. Найбільш характерні проблеми розвитку монологічного мовлення:

1. Мовлення багатьох дітей ситуативне. Виражене невміння правильно будувати речення, однослівні відповіді. Лексично бідний, недостатній словниковий запас.
2. Погана дикція. Вживання легких слів у мовленні. Мова невиразна.
3. Недостатня культура мовлення – невміння користуватися інтонацією, регулювати силу голосу та ритм мови.
4. Надмірне вживання прислівників, наприклад "тут", "тут", "там" (що вказує на предмет чи ні).
5. Надмірне вживання займенників (з додатком або без нього).
6. Еквіваленти перелічувального речення (однорідні або трапляються у складнопідрядному реченні).
7. Надмірне вживання сполучників (особливо «і»).
8. Неправильне вживання слів (зокрема сполучників, займенників, прислівників).
9. Непослідовність речень, зумовлена паузами, вставними словами, повторами.
10. Надмірне використання тут означає використання одного з перерахованих вище більше одного разу в одному висловлюванні [25].

Учні використовують інформацію, зібрану в різних ситуації. Так вони навчаються під час індивідуального прийому комунікативні взаємодії, перш за все з батьками, іншими дорослими, а потім і з іншими дітьми. Цей досвід, отриманий опосередковано, однаково важливий для розвитку комунікативної компетентності, а спостережливість розглядається як один із шляхів розвитку здатності використовувати культурні інструменти, зокрема мову [58]. Здатність дитини зрозуміти дане висловлювання випереджає свій час у розвитку ніж здатність створювати висловлювання [49]. Це означає, що мовна здатність слухати і розуміти у дітей формується раніше ніж продуктивне вживання мовлення. Вчитель повинен дбати про якість своїх висловлювань, звернених до дитини. Іноді здатність чути правильні мовні моделі, маючи складну мовну структуру, дозволяє дитині порівнювати висловлювання, які він створює, і з часом включити у свій власний мовний репертуар. Розвиток монологічного мовлення у людини пройшло кілька етапів:

1. Первинне мовлення: у дитинстві, перші спроби висловити свої думки і почуття у формі монологу. Це може бути простими словами та фразами.
2. Утворення речень: дитина розвиває здатність формулювати речення та виражати більше складних ідей у монологічній формі.
3. Розвиток словникового запасу: поступово збагачення словникового запасу дозволяє дитині виражати більш складні думки та концепції у своїх монологіях.
4. Вивчення структури текстів: дитина навчається структурувати свої монологи, використовуючи загальні шаблони для розповідей, описів, аргументації тощо.
5. Розвиток комунікативних навичок: дитина вчиться виражати свої думки та думки інших людей, а також вміє адаптувати свій монолог до аудиторії та спілкуватися ефективно.

6. Поліпшення структури та логіки: дитина навчається логічно будувати свої монологи, використовуючи аргументацію та приклади для підтримки своїх тверджень.

7. Стилiстичне рiзноманiття: такий монолог вже має більше варіантів структури, стилю та вживання мовних засобів для досягнення різних комунікативних цілей.

Особливо важливим у розвитку монологічного мовлення на початкових етапах можна вважати:

- цілеспрямовану організацію завдань, що дозволяють отримати, закріпити і вдосконалити мовні і комунікативні навички;
- визнання соціокультурного контексту для розвитку монологічного мовлення;
- організація навчальної діяльності з використанням діяльності дитини;
- можливість набуття різноманітного мовного досвіду.

2.2. Методика формування комунікативної компетентності молодших школярів на уроках української мови

Розвиток комунікативної компетентності молодших школярів потребує комплексу педагогічних заходів. Деякі з них включають створення сприятливого мовного середовища, інтерактивні уроки, рольові ігри та вправи для розвитку вмінь виражати свої думки.

Етапи формування комунікативної компетентності монологічного мовлення в умовах НУШ:

Перший етап: об'єднання зразків у мовну одиницю. При виборі вправ на даному етапі необхідно звертати увагу на те, аби ці завдання задовольняли наступні пункти:

1) за допомогою прикладу або шляхом прослуховування й усвідомлення думки в одному-двох реченнях формування навичок висловлювання;

2) навчання створенню розгорнутого мовлення за текстом (до 10 речень);

3) вчити висловлювати свою думку без допоміжного матеріалу.

Однією з цікавих та корисних технік для розвитку зв'язного монологічного мовлення можна запропонувати описові загадки та виділили п'ять форм таких повідомлень:

- ✓ описуючи зовнішні ознаки предмета, пропускаючи його призначення, спосіб відтворення, висловлювання будується на прикметниках (напр. великий, круглий, синій);

- ✓ опис лише виконаної діяльності, використовуючи загальні твердження, без докладних пояснень, без прикметників (наприклад, стрибає)

- ✓ опис способу гри, звуків, які він видає (наприклад, він їде, ви можете носити з ним пісок; він катається і видає бррм, бррм),

- ✓ опис однієї обраної ознаки іграшки або виконаної нею діяльності. Ніяких додаткових словесних пояснень, натомість розширення невербального повідомлення (наприклад, воно велике та має таке волосся і робить ось так і т.п..)

- ✓ описуючи зовнішні ознаки предмета, висловлювання розгорнуте, з ознаками розповіді. Однак воно містить елементи, які не стосуються вирішення загадки, наприклад: ставлення дитини до іграшки, як він був придбаний, схожість з іграшками друзів (наприклад, дуже мені подобається грати з ним. Він великий, дістався мені від дядька, має два колеса, але я все ще вчуся. І в нього таке світло і гальмо).

Другий етап: побудова висловлювань за допомогою опорних таблиць (схем, малюнків, словесних опор тощо).

На думку психолога Н. Кондратьєва, моделі є ефективним засобом навчання зв'язного монологічного мовлення дитини [36]. Моделі, передаючи структуру розповіді, її послідовність, служать своєрідним наочним планом для створення монологів, тому його можна успішно використовувати на практиці.

Наочне моделювання – це відтворення істотних властивостей об’єкта дослідження, створення його заміника та робота з ним.

Метод наочного моделювання допомагає дитині наочно уявити абстрактні поняття (звук, слово, речення, текст), навчитися працювати з ними. Це особливо важливо для дітей молодшого шкільного віку, оскільки їх розумові завдання вирішуються з переважною роллю зовнішніх засобів, наочний матеріал засвоюється краще та міцніше ніж словесний.

Третій етап: створення монологічних висловлювань різних функціонально-семантичних типів на рівні тексту

На наступному етапі учень вчиться переказувати прочитаний або прослуханий текст, розповідати історію, самостійно створювати повідомлення, описувати, складати історію та власне намагається довести і обґрунтувати свою точку зору.

Представлені методи роботи сприятимуть підвищенню працездатності мовлення дітей молодшого шкільного віку, можуть бути використані в роботі з дітьми як засіб підвищення інтересу до даного виду діяльності та оптимізації процесу розвитку вміння зв’язного мовлення дітей молодшого шкільного віку.

Нижче наводимо приклади вправ, які сприятимуть ефективному розвитку структурних компонентів комунікативної компетентності:

✓ Вправи для розвиток словникового запасу:

- Гра «Знайди предмет». Покажіть зображення різних предметів та попросіть дитину назвати їх.
- Міні-словники. Створіть міні-словники для тем, які вивчаються, із зображеннями та словами. Дитина може переглядати їх і називати предмети.
- Гра «Синоніми та антоніми». Введіть дітей до простих синонімів та антонімів для слів, які вони вже знають.
- Читання казок і книжок. Читайте разом з дітьми казки та книжки і обговорюйте значення невідомих слів.

- Гра «Слово дня». Кожного дня обирайте нове слово та спільно з дитиною знаходьте його значення і використання в реченні.
- Використання карток із словами. Створіть картки із словами та зображеннями предметів. Дитина може співставляти слова із зображеннями.
- Гра «Знайди букви». Напишіть слово на аркуші та попросіть дитину знайти та підкреслити певну літеру в цьому слові.
- Розмова про довкілля. Гуляючи на свіжому повітрі, розмовляйте про оточуючі предмети та їх назви.
- Словники для ігор. Використовуйте словникові слова під час ігор, таких як «шахи», «футбол» і т.п..
- Мовні вправи. Розвивайте мовні навички дитини через розмову, розповіді та відповіді на питання.

✓ Вправи для розвитку навичок структурування інформації

- Сортування за кольорами. Попросіть дітей розділити різнокольорові предмети на групи за кольорами, наприклад, червоні, сині, жовті тощо.
- Сортування за формою. Надайте дітям набір предметів різних форм (коло, квадрат, трикутник) та попросіть їх розташувати їх у відповідні групи.
- Створення історії. Попросіть дітей розповісти історію про свій день, розкладаючи події в логічні послідовності.
- Картковий ігровий діалог. Використовуйте картки з малюнками різних об'єктів і попросіть дітей розповісти про кожен об'єкт, починаючи з його опису, наприклад, колір, розмір, форма тощо.
- Порівняльні таблиці. Створіть таблиці для порівняння різних об'єктів або характеристик. Наприклад, порівняння рослин і тварин, день і ніч тощо.

✓ Вправи для впровадження елементів риторики

- Мовленнєва гімнастика. За допомогою простих вправ навчайте дітей вправно вимовляти слова, фрази та речення. Наприклад, робіть вправи на вимову голосних та приголосних звуків.
- Розповіді та казки. Читайте дітям різні казки та розповіді, а потім запитуйте їх висловлювати свої думки та враження про прочитане. Розвивайте їх уміння виражати власні думки та використовувати слова, щоб описати події та персонажів.
- Гра «Покращи своє мовлення». Розвивайте навички обговорення та аргументації. Поставте завдання, в яких діти повинні дійти спільної домовленості, висловити свою думку та аргументи.
- Зображення та іграшки. Використовуйте малюнки, плакати та іграшки для створення історій та розповідей. Діти можуть описувати зображення та додавати до них діалоги.
- Публічні виступи. Заохочуйте дітей виступати перед іншими, розповідати про свої враження або розповідати короткі історії.
 - ✓ Вправи для розвитку вміння слухати та реагувати на мовлення інших
- Сприяйте активному слуханню. Заохочуйте учнів уважно слухати співрозмовника, заспокоюючись та вимкнувши зайвий шум.
- Ставте запитання. Після того, як дитина почула іншого учня, попросіть її задати питання або висловити свою думку щодо обговорюваної теми.
- Вчіть емпатії. Навчіть дітей відчувати емоції інших, розуміти їхні почуття та реагувати на них з увагою та підтримкою.
- Розвивайте навички обговорення. Проводьте групові обговорення, під час яких діти можуть висловлювати свої думки та слухати інших.
- Використовуйте вправи на розвиток слухання. Включайте в програму вправи, де діти мають визначити різницю між різними звуками, слухати казки або вірші та відповідати на запитання щодо тексту.

— Моделюйте правильні комунікаційні навички: Демонструйте, як правильно реагувати на мовлення інших шляхом власного прикладу.

— Проводьте рольові ігри: Залучайте дітей до ігор, де вони можуть вдавати інших людей і навчатися взаємодіяти з ними.

Такий підхід до розвитку зв'язного монологічного мовлення школярів дає позитивний результат і свідчить про ефективність запропонованих способів і прийомів. У результаті у кожної дитини виникає бажання будувати мовленнєві висловлювання, підвищується якість зв'язного мовлення.

Для того, щоб створити середовище, яке стимулює комунікативні навички дітей, насамперед необхідно враховувати умови, що впливають з умов розвитку.

Ось кілька дидактичних порад, які можуть допомогти вам у розвитку мовленні дітей:

1. Створіть стимулююче мовне середовище: забезпечте дітей різноманітними засобами для мовленнєвої практики. Запрошуйте їх до розмов, задавайте запитання, підтримуйте активну обмін ідеями та ігрові вправи, які змушують їх висловлювати свої думки та почуття.

2. Використовуйте ігровий підхід: гра – важлива частина розвитку мовлення дитини. Залучайте до різних рольових ігор, де діти можуть відтворювати ситуації, розмовляти, відігравати ролі тощо. Це дозволяє їм практикувати виразне мовлення та навички спілкування.

3. Вчити усних оповідань: порадьте дітям розповідати історії або оповідати свої враження від побаченого, прочитаного або відвіданого. Похваліть їх за кожну спробу та допоможіть удосконалювати їх навички структурування та розповіді.

4. Розвивайте слухове мовлення: організовуйте слухання різних текстів, казок, пісень, розповідей тощо. Після прослуховування, обговорюйте зміст, задавайте питання та практикуйте висловлення власних думок щодо цього.

5. Користуйтеся образотворчими засобами: зображення, малюнки та фотографії можуть використовуватися для стимуляції розмов та опису

предметів, ситуацій або ідей. Розпізнавання та опис зображень допомагає розвивати словарний запас та точність мовлення.

6. Використовуйте групові проекти: організовуйте роботу в групах, де діти можуть обговорювати свої ідеї, планувати і виконувати проекти. Під час спільних проектів вони отримують можливість висловлювати свої думки, слухати інших та розвивати навички спілкування.

7. Практикуйте мовлення через письмо: залучайте дітей до письмових вправ, таких як листування, складання історій, розповідей або щоденників. Це допомагає навчити дітей структурувати свої думки та виразно висловлювати їх письмово.

Висновки до другого розділу

Для молодших школярів розвиток комунікативної компетенції є надзвичайно важливою ланкою освітньої діяльності, оскільки вона сприяє їхньому соціальному розвитку, допомагає у встановленні зв'язків з оточуючими та розвитку навичок спілкування, сприяючи взаєморозумінню та успіху в навчанні.

Виділяють чотири етапи формування комунікативних умінь в учнів початкової школи:

- 1) мотиваційний;
- 2) ознайомлювальний;
- 3) оволодіння умінням;
- 4) удосконалення уміння.

Особливо важливим у розвитку монологічного мовлення на початкових етапах можна вважати цілеспрямовану організацію завдань, що дозволяють отримати, закріпити і вдосконалити мовні і комунікативні навички. Тому нами було підібрано систему вправ на уроках української мови, які будуть спрямовані на розвиток мовленнєвих навичок, таких як:

- ✓ розвиток словникового запасу
- ✓ розвиток навичок структурування інформації
- ✓ впровадження елементів риторики
- ✓ розвиток вміння слухати та реагувати на мовлення інших.

Важливо вчителю розуміти, що розвиток комунікативної компетенції в дітей є індивідуальним процесом, і кожна дитина може розвивати ці навички власним темпом. Заохочення та підтримка вкрай важливі для покращення комунікативних навичок дітей.

Розділ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В МОНОЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ НУШ

3.1. Стан розвитку комунікативної компетентності монологічного говоріння у практиці НУШ

Педагогічний експеримент проводився на базі Сядринського ліцею Корюківської міської ради. В експерименті брали участь учні 1-А класу (12 учнів)- експериментальна група та учні 1-Б класу (12 учнів)- контрольна група. В експериментальній групі проводилося навчання за моєю методикою, а у контрольній групі діти навчалися за традиційною методикою. Варійованою величиною є впровадження у експериментальній групі розробленої мною методики навчання, в той час коли контрольна група навчалася за традиційною методикою навчання.

Експеримент проводився з 01 вересня по 30 листопада 2023 року.

Дослідження проходило в декілька етапів:

На першому етапі (констатувальному) проводились зріз рівня розвитку комунікативної компетентності, бесіди з молодшими школярами та відбувалося спостереження за їхньою роботою.

На другому етапі (формуальному) в освітній процес уроків української мови було введено методику, яку ми розробили у другому розділі

На третьому (завершальному) етапі проводився після експериментальний порівняльний аналіз даних, одержаних на початку та наприкінці експериментального дослідження.

Для оцінки рівня комунікативної компетентності, нами був використаний метод «спостереження».

Завдання для спостереження:

- ✓ Оцінити якість і зміст спілкування, враховуючи критерії комунікативної компетенції, такі як вміння слухати, говорити, використовувати невербальну комунікацію тощо.
- ✓ Провести спостереження за взаємодією учасників у групових взаємодіях або під час індивідуального спілкування.
- ✓ Фіксувати особливості їхньої комунікативної взаємодії.

Ці завдання допоможуть зібрати початкові дані для подальшого аналізу та визначення ефективності педагогічного експерименту.

Ось деякі аспекти, які ми спостерігали під час констатувального етапу:

1. Мовна розвиненість: спостереження за тим, як дитина володіє мовою, чи може вона розуміти і виражати свої думки та почуття.

2. Вміння слухати: чи дитина здатна уважно слухати і розуміти дорослого і своїх однокласників.

3. Емоційний розвиток: спостерігали за вираженням почуттів та реакціями на ситуації.

4. Соціальні навички: спостерігали, як діти взаємодіють з іншими дітьми - чи можуть вони спілкуватися, ділитися, спільно гратися?

5. Активність у класі: чи дитина бере активну участь в уроках та спільних діяльностях.

На основі аспектів спостереження, рівень розвитку комунікативної компетентності ми оцінювали за декількома критеріями, наведених у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Рівень	Характеристика
Початковий рівень	Учні володіють основними мовними навичками. Учнів можна описати як пасивних слухачів, що мають проблеми з розумінням чи вираженням власних думок. Такі учні часто уникають

	публічних виступів або активної участі у групових обговореннях.
Середній рівень	Учні слухають уважно інформацію, але можуть мати труднощі з інтерпретацією складних ідей. Вони також починають активніше висловлювати свої думки, але можуть мати проблеми з аргументацією своїх точок зору.
Достатній рівень	Учні демонструють глибоке розуміння прослуханого і володіють достатніми навичками, щоб ефективно аргументувати свою точку зору. Вони також здатні керувати конфліктними ситуаціями, спілкуючись конструктивно і розуміючи позиції інших.
Високий рівень	Учні, які досягли цього рівня, можуть ефективно висловлювати свої думки і ідеї, вони здатні аналізувати, синтезувати і оцінювати повідомлення, що отримані від інших. Вони також вміють вести діалоги з різними аудиторіями, користуючись адекватними стратегіями комунікації.

Графічне зображення результатів діагностування молодших школярів відображено на рис 3.1.

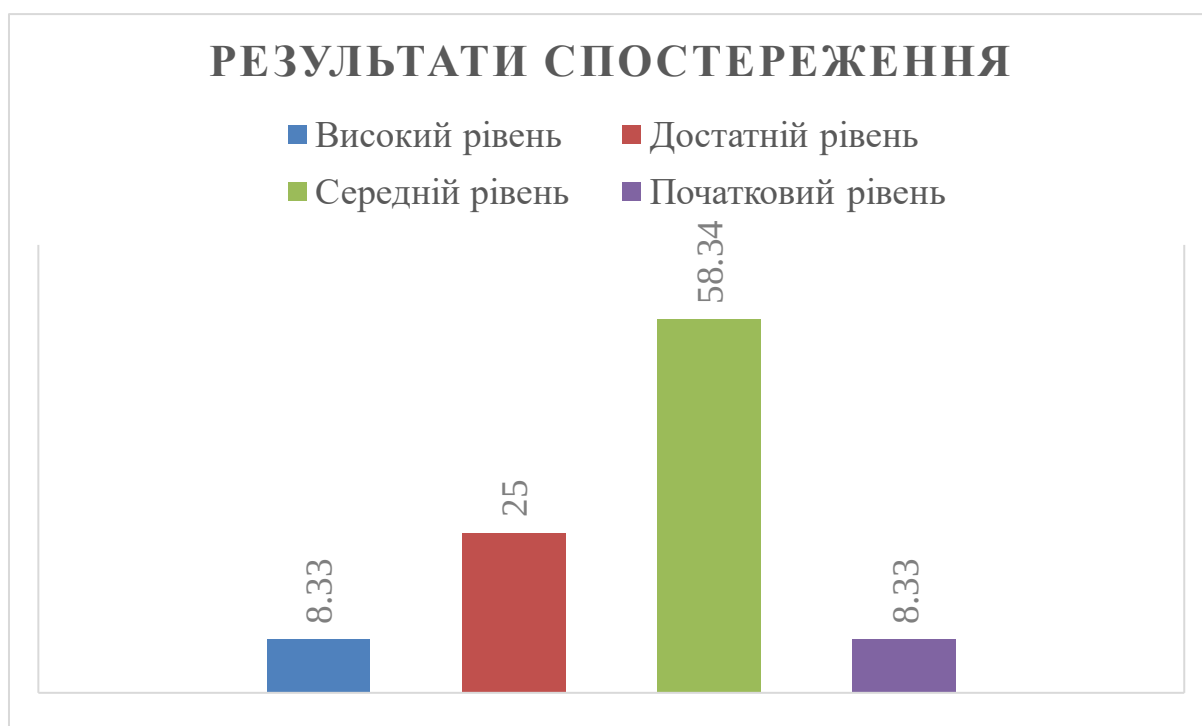

Рис.3.1. Спостереження
Результати констатувального експерименту

Аналіз спостереження.

Зі 100% молодших школярів, 8,33% дітей з високим рівнем розвитку комунікативної компетентності; 25% учнів з достатнім рівнем комунікативної компетентності, 58,34% дітей з середнім рівнем розвитку; 8,33% дітей із початковим рівнем.

Також для більш точного визначення рівня комунікативної компетенції учнів 1 класу нами було проведено подані нижче завдання з учасниками педагогічного експерименту.

• Завдання 1. Опис іграшки

Мета: розкрити особливості зв'язних монологічних висловлювань молодших школярів під час опису іграшки: структуру, послідовність і зв'язність викладу, характер речень і використання учнями мовних засобів.

Учні отримали завдання: розказати про свою улюблену іграшку. В залежності від розповіді, нами було проаналізовано рівень компетентності дітей за поданими нижче показники:

- 1) Послідовність викладу.
- 2) Зв'язність викладу.

3) Використання мовних засобів у висловлюванні.

5) Інформативність висловлювання.

6) Плавність висловлювання.

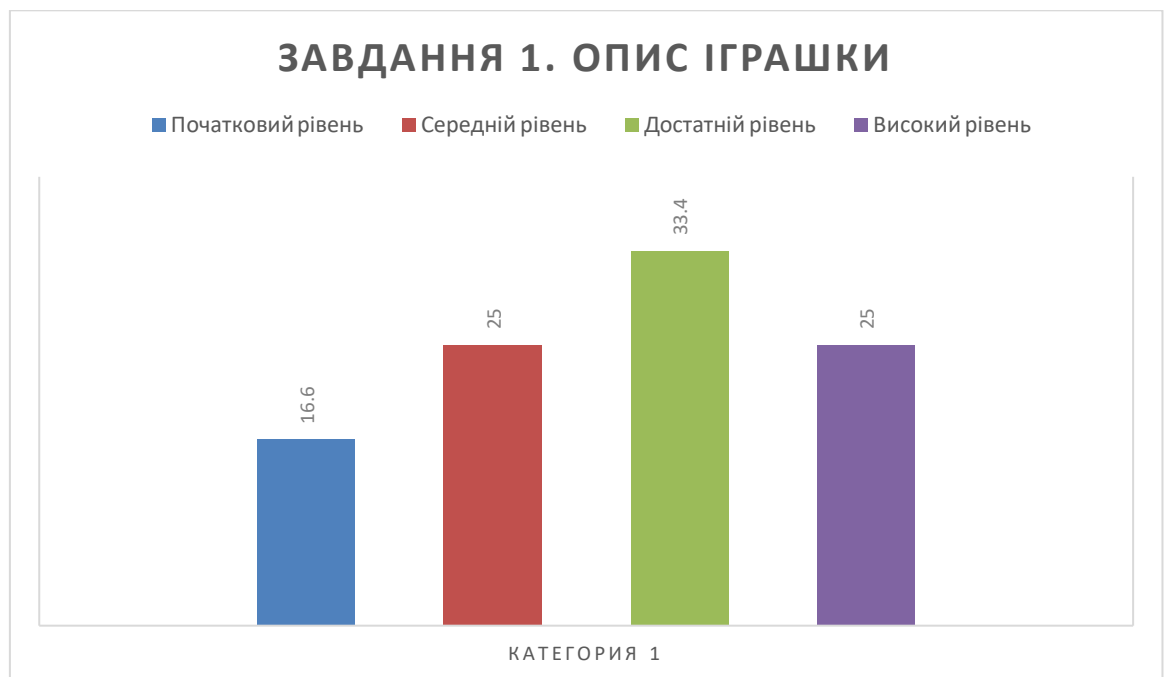
На основі аспектів завдання, рівень розвитку комунікативної компетентності ми оцінювали за декількома критеріями, наведених у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Рівень	Характеристика
Початковий рівень	Учні мають спроби скласти розповідь, але обмежуються окремими реченнями без чіткої структури. Кількість пауз більше 5.
Середній рівень	Школярі на даному рівні зазвичай перераховують особливості частин іграшки. У мовленні переважають іменники та прикметники, відсутні образні засоби мови, інформативність такої розповіді дуже низька. Багато пауз. Оповідання зазвичай складено з допомогою дорослого.
Достатній рівень	Порушена певна структура і послідовність такого опису. У висловлюванні практично відсутні образні засоби мови, переважають прості речення, хоча інколи вживаються і речення складної будови; інколи виникають паузи в мові.
Високий рівень	Школярі використовують структурну організацію тексту. В оповіданнях простежується завершеність, та спостерігається зв'язність частин висловлювання. В описі широко

	використовуються різноманітні мовні засоби. Інформативність висловлювання - висока. Розповідь побудована граматично правильно. Наявні речення складнопідрядної конструкції. Мова плавна, невелика кількість пауз.
--	---

Графічне зображення результатів діагностування молодших школярів відображено на рис 3.2.

**Рис.3.2. Завдання 1 .Опис іграшки.
Результати констатувального експерименту**

Аналіз завдання 1. Опис іграшки

Зі 100% молодших школярів, 25% дітей з високим рівнем розвитку комунікативної компетентності; 33,4% учнів з достатнім рівнем комунікативної компетентності, 25% дітей з середнім рівнем розвитку; 16,6 % дітей із початковим рівнем.

- **Завдання 2. Розповідь за сюжетною картиною**

Мета: Дослідити особливості зв'язних монологічних висловлювань молодших школярів в ході розповіді за сюжетною картиною.

Рис.3.3.
Сюжетна картинка

Учні отримали завдання: переглянути сюжетну картинку, представлену на рис.3.3, описати її, розказати, що вони побачили на поданій ілюстрації.

Для аналізу використовували такі показники:

- 1) Повнота охоплення фактів, деталі, які зображені на картинці, уміння встановлювати зв'язки між фактами, дійовими особами та предметами тощо.
- 2) Послідовність і зв'язність викладу, доцільність, наявність у розповіді структурних частин тексту.
- 3) Уміння чітко формулювати свої думки, ставити запитання і використовувати їх у власному мовленні.
- 4) Характер використаних речень: прості, складні, складносурядні, однослівні речення.

На основі аспектів завдання, рівень розвитку комунікативної компетентності ми оцінювали за декількома критеріями, наведених у таблиці 3.3

Таблиця 3.3

Рівень	Характеристика
Початковий рівень	Учень не може встановити зв'язки між предметами, дійовими особами, явищами, зображеними на картині. Історія майже відсутня.
Середній рівень	Школяр частково охоплює факти, зображені на картині, частково встановлює логічні зв'язки між ними, а також між реченнями та дійовими особами. Деякі структурні частини в розповіді відсутні. У мовленні дитини присутні тільки прості речення .
Достатній рівень	Учень повністю охоплює зображені на картині факти, встановлює різноманітні зв'язки між ними, а також між предметами та дійовими особами. Послідовно і зв'язно висловлює побачене на картині.
Високий рівень	У розповіді дитини присутні всі структурні частини. Школяр точно формулює думки і висловлює їх у реченні. У своїй промові використовує як прості, так і складні речення.

Графічне зображення результатів діагностування молодших школярів відображено на рис 3.4.

Рис.2.4.
Завдання 2. Розповідь за сюжетною картиною
Результати констатувального експерименту

Аналіз завдання 2. Розповідь за сюжетною картиною.

Зі 100% дітей молодшого шкільного віку 16,7% дітей з високим рівнем зв'язних висловлювань; 33,3% учнів із достатнім рівнем; 50% із середнім рівнем. Немає низького рівня зв'язних висловлювань.

Аналіз наших досліджень показав, що при виконанні різних комунікативних завдань учні вживають переважно прості речення. Школярі дуже часто замінюють іменники займенниками. Висловлювання великої кількості дітей характеризуються відсутністю структурних частин розповіді, та правильним структурним оформленням розповіді.

Дані констатувального експерименту показали, що мовлення учнів молодшого шкільного віку недостатньо сформоване, спостерігається неправильна побудова простих і складних речень, відбувається часта заміна іменників на займенники, в монологіях переважної кількості дітей відсутня чітка структура характерна для побудови зв'язного висловлювання.

Загальний рівень сформованості комунікативної компетентності молодших школярів оцінювався кількісно за поданими критеріями вище.

Узагальнені результати контрольної та експериментальної групи наведені у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Групи	ЕГ				КГ			
Рівень	В	Д	С	П	В	Д	С	П
Показники	16,6	30,6	44,4	8,4	16,6	30	38,7	14,7

Де ЕГ-експериментальна група, КГ-контрольна група.

Як свідчать отримані нами дані, у школярів обох груп переважав середній рівень сформованості комунікативної компетентності. Ці показники свідчать про необхідність навчання, яке спрямоване на формування спеціальних навичок, необхідних для побудови зв'язного монологічного висловлювання.

3.2. Процес і результати експериментального дослідження розвитку монологічного мовлення учнів на уроках української мови в початковій школі в умовах НУШ.

За результатами, отриманими в ході констатуючого експерименту, нами було визначено зміст і методику експериментального навчання та визначено таку мету: активізація словникового запасу учнів; формування вмінь та навичок необхідних для зв'язного мовлення.

Метою розвитку комунікативної компетенції молодших школярів засобами монологічного мовлення є поліпшення їх здатності виразно та логічно висловлювати свої думки та ідеї.

Завданнями цього процесу є:

1. Розвиток словникового запасу: вивчення нових слів та фраз, які допоможуть учням розширити свої можливості в мовленні
2. Розвиток навичок структурування інформації: навчання учнів створювати логічну послідовність в мовленні, відокремлювати головну думку від додаткових ідей.

3. Впровадження елементів риторики: навчання мовленню з різних точок зору, використання переконливих аргументів та прикладів.

4. Практика в монологічному мовленні: створення ситуацій, в яких учні мають говорити на певну тему, висловлювати власні думки та переконання.

5. Розвиток вміння слухати та реагувати на мовлення інших: навчання вмінню висловлювати власну думку після слухання співрозмовника.

Для молодших школярів, які брали участь в педагогічному експерименті та мали проблеми у монологічному мовленні, спілкуванні з однолітками, проблеми з ініціативою, проблеми з підбором засобів спілкування, низькою мотивацією до розвитку комунікативної компетентності ми підібрали ряд ігрових вправ, які використовували на уроках української мови в НУШ. Для прикладу, наводимо декілька вправ нижче.

➤ Ігрова вправа «Моя улюблена подорож»

Виконання вправи:

Для початку ми об'єднали учнів у групи. Кожному учневі/учениці дали завдання: представити свою улюблену подорож, яка найбільше запам'яталася використовуючи монологічне мовлення.

Кожен учень/учениця в деталях представляли місце, яке вони відвідували: де це знаходиться, як виглядає, які враження воно справляє, чому ця подорож важлива для них.

Школярі мали обмежений проміжок часу на свій монолог (2-3 хвилини). Після кожного виступу учні обговорювали враження і надавали зворотній зв'язок.

Ця вправа допомагає розвивати навички публічного виступу та риторики дітей, розширює словниковий запас та здатність розповідати на різні теми. Також вона стимулює креативне мислення та уяву.

➤ Ігрова вправа «Моя уявна подорож»

Виконання вправи:

Запропонували школярам обрати місце, куди вони б хотіли подорожувати (наприклад, пляж, гори, космос, вигадана країна і т. д.).

Кожен учень мав розповісти про цю подорож у формі монологу. Вони описували свої враження, місце, як вони туди потрапили, що вони там роблять і як вони себе почувають. Під час розповіді, школярі мали використовувати різні, запропоновані нами слова: описові прикметники, порівняння та метафори, щоб зробити розповіді дітей більш цікавими та живими.

Інші учні уважно слухали та задавати питання після кожної розповіді, щоб розширити обговорення.

Ця вправа допомагає розвивати мовленнєві навички, активізує словниковий запас, фантазію та вміння будувати монологічний вислів.

➤ Ігрова вправа «Опис моєї улюбленої іграшки»

Учні мали обрати свою улюблену іграшку або представити, що вони мають певну іграшку перед собою. Потім учні описували свою іграшку. Наприклад, якщо це ведмідь, вони може починали з основних рис: «Моя іграшка - це великий ведмідь. Він має коричневу шерсть та великі чорні очі.»

Далі школярі надавали детальний опис іграшки. Вони розповідали про форму, розмір, матеріал, а також особливості, які вони спостерігають.

Отім уточнювали де вони її отримали, чому вона для них важлива, як вони з нею грають. Які гри вони з нею вигадують, чому саме ця іграшка їм подобається, як вони доглядають за нею.

Ця вправа сприяє розвитку мовлення та логічного мислення дитини, а також допомагає їй вчитися створювати послідовні розповіді та монологи.

Під час констатувального та формувального етапу ми помітили різні труднощі, які виникали у дітей.

Ось деякі з них :

1. Затримки у мовленні. Деякі діти відстають у розвитку мовлення, що може бути пов'язано з фізіологічними особливостями або внутрішніми причинами.

2. Соціальні труднощі. Деякі учні мають проблеми у спілкуванні та встановленні контакту з іншими. Це могло виникнути через внутрішні страхи або негативний досвід спілкування.

3. Відсутність навичок активного слухання. Деякі діти не вміють слухати і розуміти інших людей, що ускладнює ефективне спілкування.

4. Проблеми зі словниковим запасом. Школярі мають обмежений словник, що не дає їм можливість чітко виражати думки та ідеї.

5. Недорозвинені навички невербального спілкування. Школярі мають труднощі у використанні міміки, жестів та інших невербальних засобів спілкування.

Для подолання цих труднощів може знадобитися допомога спеціалістів, таких як логопеди, психологи або педагоги. Також важливо створити сприятливу середовищу для розвитку комунікативних навичок дитини та надавати їй можливість спілкуватися з однолітками та дорослими.

Також було здійснено повторний зріз результатів рівня комунікативної компетентності молодших школярів з метою встановлення рівня досягнень учнів наприкінці експериментального дослідження. Під час контрольного зрізу було використано ті ж методики, що й під час констатувального експерименту. Порівняння одержаних результатів з результатами, отриманими на початку експериментального дослідження подано на рис. 3.5, рис.3.6, рис.3.7. Де КЕ – результати, отримані під час констатувального експерименту, ФЕ – результати, отримані наприкінці формульовального експерименту.

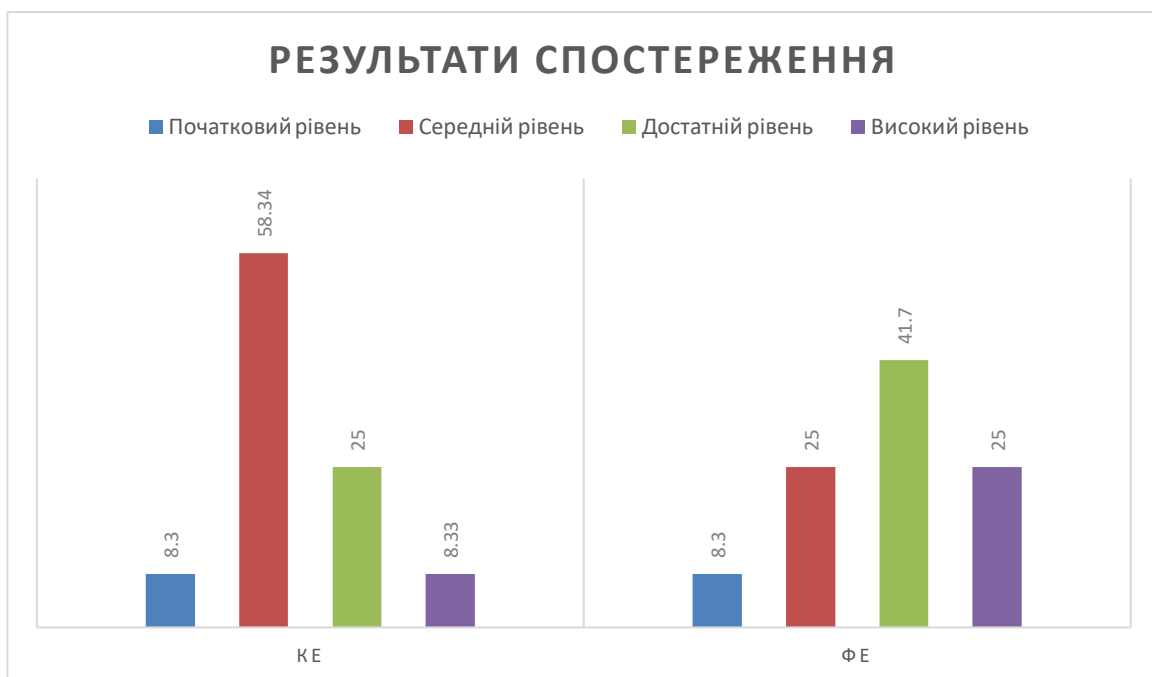

Рис.3.5.
Порівняльний результат спостереження.

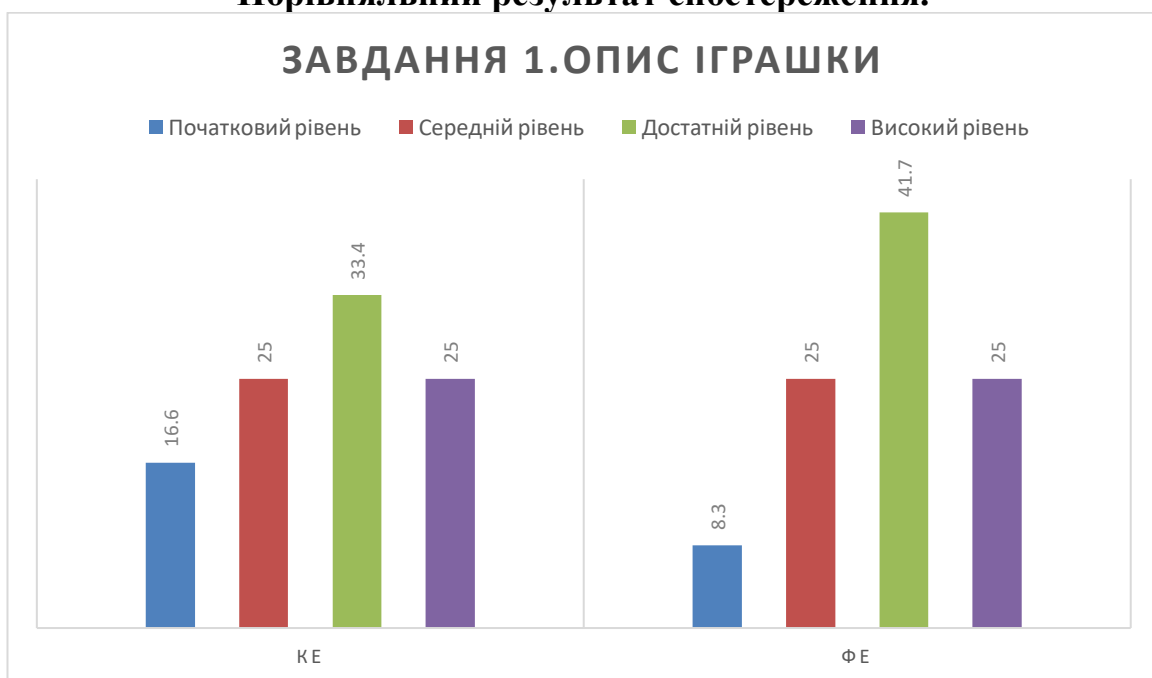
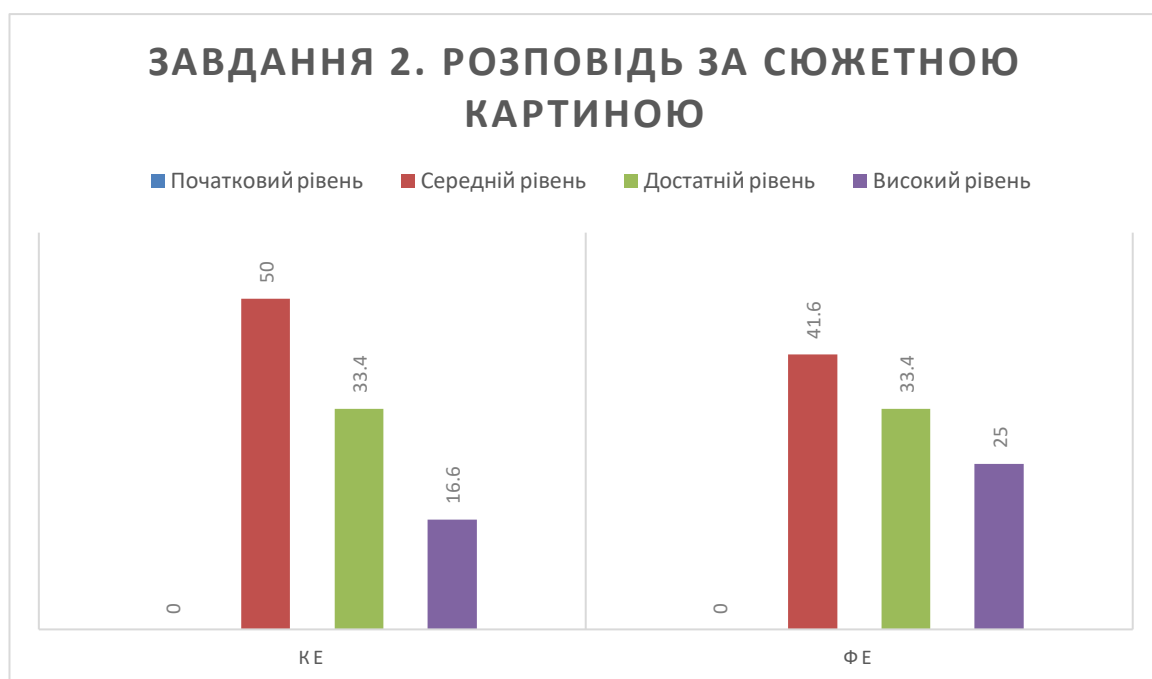

Рис.3.6.
Завдання 1 .Опис іграшки
Порівняльний результат

Рис.3.7.

**Завдання 2. Розповідь за сюжетною картиною
Порівняльний результат**

Динаміка рівнів сформованості комунікативної компетентності молодших школярів експериментальної та контрольної групи представлена у зведеній таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

Рівні	Групи			
	Експериментальна		Контрольна	
	До експерименту	Після експерименту	До експерименту	Після експерименту
Високий	16,6	25,1	16,6	16,6
Достатній	30,6	38,9	30	33,4
Середній	44,4	30,5	38,7	38
Початковий	8,4	5,5	14,7	12

Порівнюючи стан розвитку комунікативної компетентності в молодших школярів на констатувальному та контрольному етапах дослідження відзначимо позитивну динаміку в експериментальній групі. Зокрема, показники початкового та середнього рівня зменшилися, а

показники достатнього та високого рівня зросли. Як свідчать дані з таблиці 3.5, після упровадження системи експериментальної роботи в експериментальній групі відбулося суттєве зростання кількості учнів з високим рівнем сформованості комунікативної компетентності.

Результати порівняльного зрізу ефективності методики за В.Безпалько наведено в таблиці 3.6

Таблиця 3.6

	Експериментальна група	Контрольна група
Передекспериментальний зріз	0,46	0,45
Післяекспериментальний зріз	0,73	0,58

Тобто, з порівняльного аналізу результатів експериментальної та контрольної групи, можемо зробити висновок, про позитивний вплив активного залучення системи вправ для розвитку комунікативної компетентності спрямованих на розвиток комунікативної компетентності монологічного мовлення. Показники в експериментальній групі значно зросли. Отже, представлені результати свідчать про ефективність нашої експериментальної роботи.

3.3. Методичні рекомендації щодо розвитку комунікативної компетентності в монологічному мовленні на уроках української мови

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури, результатів експериментального дослідження та досвіду роботи вважаємо доцільним сформулювати наступні **методичні рекомендації щодо розвитку комунікативної компетентності монологічного мовлення у роботі з молодшими школярами.**

- Забезпечувати ситуації, у яких дитина зможе розповісти власну історію.

- Надання особистим прикладом моделей правильної мовної поведінки. Це вимагає від дорослих побудови висловлювань лінгвістично та комунікативно правильно.

- Надання інформації про соціальну та природну дійсність, що оточує дитину – дозволяє ввести її у світ понять, завдяки яким вона розширює розуміння значення слів, може називати предмети, встановлювати відношення між ними та вчиться пояснювати значення використаних слів.

- Надання словесних інструкцій і пояснень. Це дає змогу поступово відокремлювати словесні інструкції від дій і тим самим показувати дитині, що досягнення мети вимагає послідовного виконання.

- Ставлення до дитини як до партнера у розмові – вимагає від дорослого діяти згідно з передумовами суб'єктивного виховання, тобто, серед іншого, проявляти увагу та повагу до співрозмовника, помічаючи потенціал дитини, послідовні вимоги, це призводить до переконання дитини, що її слухають.

Розвиток монологічного мовлення в початковій школі є важливим етапом формування комунікативних навичок у дітей. Ось декілька порад і вправ, які можуть допомогти в розвитку монологічного мовлення у початковій школі:

✓ Діафрази та розповіді

Пропонуйте дітям розповісти короткі історії або розповіді на певну тему. Наприклад, попросіть їх розповісти про святкування дня народження або про свої улюблені книги. Це сприяє розвитку вміння структурувати власні думки та виражати їх у писемній або усній формі.

✓ Презентації проєктів

Організуйте маленькі проєкти або дослідницькі роботи, під час яких діти можуть досліджувати, організовувати інформацію та презентувати свої результати перед класом. Це розвиває навички структурування і висловлювання довгих монологів

✓ Рольові ігри

Організуйте рольові ігри, де діти мають можливість грати в певні ситуації та виражати свої думки та почуття. Наприклад, діти можуть пограти та побути вчителями, розповідаючи про певну тему перед "класом".

✓ Читання та обговорення

Запроваджуйте читання та обговорення у класі. Виберіть захоплюючі книжки або короткі тексти та пропонуйте дітям розповісти про зміст, свої враження та власні думки на цю тему. Це сприяє розвитку навичок аналітичного мислення та виразного мовлення.

✓ Виступи перед публікою

Організуйте дитячі виступи, де діти матимуть можливість вести короткі монологи перед групою або публікою. Наприклад, це може бути відтворення казок чи вистав, де кожна дитина виступатиме зі своїм власним монологом.

✓ Опис картини

Попросіть учнів описати картину або малюнок, який ви показуєте. Дайте їм можливість розповісти, що вони бачать на картині, які деталі вони помічають.

✓ Розповідь про свою улюблену казку або книгу

Нехай діти розповідають про казку або книгу, яку вони читали. Вони можуть описати сюжет, головних героїв та своє враження від читання.

✓ Розповідь про свого улюбленого героя

Попросіть дітей розповісти про свого улюбленого героя з мультфільмів, казок або книг. Вони можуть розповісти про характер героя, його пригоди та чому вони його люблять.

✓ Опис власної родини

Нехай діти розповідають про свою родину, включаючи ім'я, вік, роль у сім'ї та інші цікаві факти.

✓ Сезони року

Попросіть учнів розповісти про свій улюблений сезон року. Вони можуть описати погодні умови, свята та заняття, які вони люблять робити в цей час.

Ці вправи допоможуть дітям розвивати навички мовлення, розширювати словниковий запас і навчать їх виражати свої думки власними словами. Забезпечуючи дітям різноманітні можливості для вдосконалення монологічного мовлення, ви допоможете їм збільшити свою впевненість у собі та ефективно виражати свої думки. Постійна практика та підтримка, що надається вчителем, також грають важливу роль у розвитку цієї навички.

Висновки до третього розділу

З метою визначення сучасного стану комунікативної компетентності у практиці нової української школи було проведено констатувальний експеримент.

Проведено спостереження за роботою молодших школярів, це дозволило з'ясувати рівень розвитку комунікативної компетентності. Результати констатувального етапу експерименту дозволяють нам зробити висновок, що велика кількість учнів мають середній та достатній рівень розвитку комунікативної компетентності монологічного мовлення.

Описано процес і результати впровадження формувального етапу експериментального дослідження, який полягав у впровадженні різних методів навчання комунікативної компетентності монологічного мовлення в освітній процес нової української школи. На уроках було використано різні ігрові вправи: «Опис моєї улюбленої іграшки», «Моя улюблена подорож», «Моя уявна подорож». Результати порівняльного аналізу навчальних досягнень молодших школярів свідчать про підвищення рівня навчальних досягнень в учнів 1 класу. В учнів спостерігається підвищення мотивації до навчання, підвищується впевненість у своїх висловлюваннях. Також ми можемо стверджувати що в учнів розвиваються соціальні навички, адже школярі вчаться спілкуватися один з одним.

Також нами описано труднощі, які можуть виникнути у вчителя під час реалізації розвитку комунікативної компетентності монологічного мовлення, та з'ясовано їх причини. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури та результатів експериментального дослідження розроблено методичні рекомендації щодо реалізації розвитку комунікативної компетентності в початковій школі.

Отже, одержані результати підтверджують ефективність використання методів навчання, спрямованих на розвиток комунікативної компетентності молодших школярів.

ВИСНОВКИ

Визначення науково-теоретичних засад та узагальнення психолого-педагогічних джерел з проблеми розвитку комунікативної компетентності монологічного мовлення молодших школярів дали змогу дійти наступних висновків:

1. Комунікативна компетентність є дуже важливою для молодших школярів, оскільки вона допомагає їм ефективно спілкуватися та взаємодіяти з оточуючими. Діти використовують комунікативні навички щоденно, спілкуючись з рідними, друзями, вчителями та однокласниками. Вміння виразно висловлювати свої думки та слухати інших дуже важливо для успішного спілкування. Комунікативна компетенція сприяє розвитку соціальних навичок, таких як емпатія, вміння розв'язувати конфлікти та сприймати різноманітні точки зору.

Тому навчання та розвиток комунікативної компетенції у молодших школярів є дуже актуальним завданням, яке сприяє їхньому загальному розвитку та підготовці до майбутніх викликів.

Комунікативна компетентність монологічного мовлення - це здатність виразно та ефективно висловлювати свої думки, ідеї та почуття в усній формі, з урахуванням мовних норм, структури мовлення, відповідно до контексту та аудиторії. Ця компетентність включає в себе володіння лексиною, граматиною, інтонацією та здатність організовувати мовлення так, щоб досягти мети спілкування і передати інформацію чи переконання належним чином.

2. З метою визначення сучасного стану комунікативної компетентності у практиці нової української школи було проведено констатувальний експеримент. Результати констатувального етапу експерименту дозволяють нам зробити висновок, що велика кількість учнів мають середній та достатній рівень розвитку комунікативної компетентності монологічного мовлення.

3. Описано процес і результати впровадження формувального етапу експериментального дослідження, який полягав у впровадженні

різних методів навчання комунікативної компетентності монологічного мовлення в освітній процес нової української школи. Аналіз його результатів підтвердив ефективність реалізації методів розвитку комунікативної компетентності на уроках української мови в початковій школі.

4. Також описано труднощі, які можуть виникнути у вчителя під час реалізації розвитку комунікативної компетентності монологічного мовлення, та з'ясовано їх причини. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури та результатів експериментального дослідження розроблено методичні рекомендації щодо реалізації розвитку комунікативної компетентності в початковій школі.

Отже, мети роботи досягнуто, поставлені завдання виконано.

АНОТАЦІЯ

Кравченко Ю. В. Розвиток комунікативної компетентності монологічного мовлення на уроках української мови в умовах НУШ. Спеціальність 013 Початкова освіта. Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. 2023. с.

У роботі обґрунтовано необхідність активнішого використання кооперативних форм навчання в початковій школі. Розкрито сутність поняття «комунікативна компетентність», «монологічне мовлення», проаналізовано їх типи, та особливості організації в на уроках української мови в умовах НУШ. Проаналізовано можливості використання методів, які сприяють розвитку комунікативної компетентності монологічного мовлення. Експериментально доведено ефективність використання системи методів та прийомів для розвитку монологічного мовлення. Розроблено методичні рекомендації для ефективної організації розвитку комунікативної компетентності молодших школярів.

Ключові слова: комунікативна компетентність, монолог, монологічне мовлення, молодший шкільний вік, НУШ.

ABSTRACT

Yu. V. Kravchenko. Development of communicative competence of monologue speech in Ukrainian language lessons NUS. Specialty 013 Primary education. Chernihiv Collegium National University named after T. G. Shevchenko. 2023. p.

The work substantiates the need for more active use of cooperative forms of education in primary school. The essence of the concept of "communicative competence" and "monological speech" is revealed, their types and peculiarities of organization in Ukrainian language lessons in the conditions of the National Academy of Sciences are analyzed. The possibilities of using methods that contribute to the development of communicative competence of monologue speech are analyzed. The effectiveness of using a system of methods and techniques for the development of monologue speech has been experimentally proven. Methodological recommendations have been developed for the effective organization of the development of communicative competence of younger schoolchildren.

Key words: communicative competence, monologue, monologue speech, junior school age, NUS.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александрова С. А. Професійно-комунікативна компетентність: навч. посіб. Харків: ХНАМГ, 2008. 144с.
2. Альохіна Н. В. Формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців. *Наукові записки. Серія: Культура і соціальні комунікації*. 2012. №3. С. 23 -31.
3. Андрієвський Б. Педагогічні аспекти сучасної початкової школи. *Початкова школа*. 2017. № 4. С. 3-4.
4. Бабич Н. М. Допоміжна комунікація як один із засобів формування комунікативних навичок у дітей з порушеннями зору та інтелекту. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки). Збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2014. Вип. IV. С. 6–14.
5. Бабич Н. М. Пошук нових шляхів формування комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями зору та інтелекту. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: зб. наук. Праць. К.: Поліграф плюс», 2015. Вип. 9 С. 8–13.
6. Баженова І. М. Педагогічний пошук: книга для вчителя. Київ: Радянська школа, 1988. 496 с.
7. Байда М. В. Підготовка майбутніх учителів філологічних спеціальностей до реалізації технологій кооперативного навчання у професійній діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.

- пед. наук: 13.00.04/ Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка. Житомир, 2016. 20 с.
8. Баранник Д. Х. Огріхи в усному монологічному мовленні. URL: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine1-14.pdf> (дата звернення: 16.02.2023).
 9. Баранник Д. Х. Усний монолог: загальні особливості мовної культури. Дніпропетровськ: ВДУ, 1969. 144 с.
 10. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. К.: ВЦ «Академія», 2009. 374 с.
 11. Бевзенко С. П. Сучасна українська мова. Синтаксис. К.: Вища школа, 2005. 270 с.
 12. Бех І., Вербицький В. Оновлення освіти: фокус на ранній вік. *Освіта*. 2017. № 50-51. С. 5.
 13. Белуха С. Шлях до нової української школи. Дослідно-експериментальна та інноваційна діяльність навчального закладу. *Директор школи*. 2017. №19-20. С.65
 14. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Київ: КІС, 2004. 86 с.
 15. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і практика. Запоріжжя: Просвіта, 2000. 216 с
 16. Богуш А. М. Заняття з розвитку мови в дитячому садку. К. : Рад. шк., 1986. 342 с.
 17. Богуш А. М. Мовленнєва компетенція дошкільника як лінгводидактична проблема. Розвиток творчих здібностей дітей засобами мовлення : зб. наук. праць. Київ; Запоріжжя, 1998. С. 5– 16.
 18. Бондарчук Є. Інтерактивні технології - шлях до створення ситуації успіху у навчальній діяльності молодшого школяра. *Початкова школа*. 2017. №11. с.12-14
 19. Брушневська І. М. Організаційно-педагогічні умови формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей п'ятого

- року життя із загальним недорозвитком мовлення. Психологія і педагогіка на сучасному етапі розвитку наук: актуальні питання теорії і практики: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса. 2017р. С.58-61.
20. Варзацька Л. Особистісно зорієнтована модель мовленнєвого розвитку особистості . *УМЛШ*. 2007. № 2. С. 13– 19.
 21. Васьківська Г. Формування комунікативної компетентності особистості як основна проблема сучасної лінгводидактики. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2016. С.33-38.
 22. Вашуленко М. Мовленнєвий розвиток дошкільників – запорука їхньої наступної успішності. *Дитячий садок*. 2004. № 20. С. 10-13.
 23. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Дрогобич: Коло, 2006. 326 с.
 24. Гавриш Н. Художнє слово і дитяче мовлення. К.: Вища шк., 2005. 128 с.
 25. Ганич Д. І. Словник лінгвістичних термінів. К.: Вища школа, 1985. 360 с.
 26. Гасанова Е., Павлущенко Н. Розвиток образності мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами художньої картини. Дошкільна освіта: від традицій до інновацій: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів, магістрантів та молодих науковців. Суми: ФОП Цьома С. П., 2018. С. 145–149.
 27. Дербеньова А. Тренінги з розвитку комунікативності вчителів . Харків: Основа, 2009. 191 с.
 28. Державний стандарт початкової загальної освіти. Київ, 2018. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogostandartupochatkovoyi-osviti> (дата звернення: 10.10.2022).

29. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2004. 352с
30. Єзова С. А. Комунікативна компетенція. Наукові та технічні бібліотеки. 2008. № 4. С. 14 -18
31. Калмикова Л.О. Формування мовленнєвих умінь і навичок у дітей: психолінгвістичний та лінгвометодичний аспекти. Київ: НМЦВО, 2003. 320с.
32. Кانیщенко А.П. Уроки розвитку зв'язного мовлення в початкових класах. Посібник для вчителя. Київ : Рута, 2018. 128 с.
33. Кардаш Л. В. Специфіка монологічного мовлення: психологічний та лінгвістичний аспекти. URL: <https://lingvj.oa.edu.ua/articles/2015/n57/13.pdf> (дата звернення: 2.04.2023).
34. Колодич О. Б. Сучасні підходи до вивчення мовленнєвої діяльності. *Педагогіка і психологія*. 2004. № 4. С. 17–20
35. Концепція Нової української школи. Київ, 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/novaukrainska-shkola-compressed.pdf> (Дата звернення: 04.10.2022)
36. Косенко Ю. М. Сутність дидактичної гри як методу навчання. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: науковий журнал Сум. ДПУ ім. А. С. Макаренка. Суми: Сум. ДПУ ім. А. С. Макаренка, 2011. № 8. С. 184–191.
37. Луценко І. Культура мовленнєвого спілкування: зміст і методи роботи: розвиток мовлення. *Дошкільне виховання*. 2004. № 5. С. 10 -12
38. Мамчич О. Формування лінгвістичної компетентності майбутніх учителів початкових класів (на матеріалі вивчення синтаксису). Вісник Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка. Сер. Педагогічні науки. 2003. Вип. 18. С. 98–101

- 39.Методика навчання української мови в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. За наук. ред. М.С.Вашуленка. Київ : Літера ЛТД, 2018. 364 с.
- 40.Навчання монологічного мовлення у початковій школі. Система вправ на формування навичок підготовленого мовлення у межах визначеної теми. URL: <https://studfile.net/preview/5110673/page:9/> (Дата звернення: 13.03.2023р.)
- 41.Овчарук О. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / під заг. ред. О. Овчарук. Київ: «К.І.С.».2004. 112с.
- 42.Пометун О. Запровадження компетентнісного підходу – перспективний напрям розвитку сучасної освіти. URL : <http://visnyk.iatp.org.ua>. (дата звернення: 15.06.2023).
- 43.Пометун О. І. та ін.. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. Київ: Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.
44. Пометун О. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: метод. посіб. Київ: А.С.К., 2002. 136 с.
- 45.С.Дубовик. Формування монологічних вмінь у молодших школярів на уроках вивчення граматики. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-4-80-118> . (Дата звернення: 23.03.2023р.)
- 46.Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля, 2006. 716 с.
- 47.Berko Gleason J., Bernstein Ratner N. (2005), Przyswajanie języka [w:] J. Berko Gleason, N. Bernstein Ratner (red.), Psycholingwistyka, PP. 375–438.
- 48.Blank M., Franklin E. (1980), Dialogue with preschoolers. A cognitively based system of assessment. Applied Psycholinguistic, 1, PP. 127–150.
- 49.Breen, M. P., & Candlin, C. N. (1980). The essentials of a communicative curriculum in language teaching. Applied Linguistics, 1 (2), PP. 89-112.
- 50.Campbell, R., Wales, R. (1970). The Study of Language Acquisition. New Horizons in Linguistics. J. Lyons (ed.). Penguin Books. Chapter 13

51. Canale, M. (1983). From Communicative Competence to Communicative Language Pedagogy. In J. C. Richards, & R. W. Schmidt (Eds.), *Language and Communication*. London, PP. 2–14.
52. Cazden C.B. (1967), On individual Differences in Language Competence and Performance. *The Journal of Special Education*, 1, 2, PP. 135–150.
53. Cazden C.B. (1986), The Situation: a Neglected Source of Social Class Differences in Language Use [w:] J.B. Pride, J. Holmes (red.), *Sociolinguistics*, PP. 294–313.
54. Drucker P.F. (1994), *Menedżer skuteczny*. Kraków: Nowoczesność, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Czytelnik. Frydrychowicz S. (2005a), The influence of interpersonal communications on human development. *Psychology of Language and Communication*, 9, 2, PP. 69–82.
55. Frydrychowicz S. (2006), Sytuacja komunikacji interpersonalnej a rozwój człowieka. *Psychologia Rozwojowa*, 11, 2, PP. 23–32.
56. Green J. (1977), *Psycholingwistyka. Chomsky a psychologia*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. Grice H.P. (1980), Logika a konwersacja [w:] B. Stanosz (red.), *Język w świetle nauki*, PP. 91–114.
57. Gumperz J.J. (1986), *Sociolinguistics and Communication in Small Groups* [w:] J. B. Pride, J. Holmes (red.), *Sociolinguistics*, PP. 203–224.
58. Lea, M. R., & Street, B. V. (1998). Student writing in higher education: An academic literacies approach. *Studies in Higher Education*, 23 (2), PP. 157–172.
59. Lockwood, J. (2012). Developing an English for specific purpose curriculum for Asian call centres: How theory can inform practice. *English for Specific Purposes*, 31 (1), PP. 14–24.
60. Long, M. (2017). Instructed second language acquisition (ISLA): Geopolitics, methodological issues, and some major research questions. *ISLA*, 1 (1), PP. 7–44.

61. McLelland, N., & Smith, R. (2014). Introduction: Building the history of language learning and teaching (HoLLT). *Language and History*, 57, PP. 1-9.
62. Savignon, S.J. (1997). *Communicative Competence: Theory and Classroom Practice*. USA: McGraw-Hill. PP. 23-30
63. Spada, N. (2015). SLA research and L2 pedagogy: Misapplications and questions of relevance. *Language Teaching*, 48 (1), PP. 69-81.
64. Stevens P. ESP after Twenty Years: a Re-Appraisal. In M. Tickoo (Ed.) *ESP: State of the Art*. (pp. 1-13) Singapore: SEAMEO Regional Language Centre, 1988.

ДОДАТКИ

З погляду психології **монологічному мовленню** властиві такі риси:

1. Однонаправленість;
2. Зв'язність;
3. Тематичність;
4. Контекстуальність;
5. Відносно безперервний спосіб мовлення;
6. Послідовність і логічність.

Яке з висловлень є діалогом, а яке монологом?

- Чому в тебе забинтована рука?
- Мене велосипед по нозі вдарив.
- А до чого тут рука?
- Я йому здачі дав.

Буду я навчатись мови золотої
У трави-веснянки, у гори крутої,
В потічка веселого, що постане річкою,
В пагіщя зеленого, що зросте смерічкою (А. Малишко)

Типи монологічних висловлювань

Комунікативна компетентність

